

Sposoby działania ustawy w prawie międzyczasowym prywatnym

1. Uwagi ogólne.

W terminologii prawa międzyczasowego prywatnego przyjęło się kilka określeń na oznaczenie sposobu, w jaki przepis „działa”, czyli w szczególności wpływa na stosowanie dotychczasowych przepisów po ich uchyleniu. Określenie „moc wsteczna” albo „wsteczna moc obowiązująca”, równoznaczne z pojęciem „działanie wstecz”, jest pojęciem języka prawnego użytym w art. 3 k.c. i art. 5 ustawy z 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych¹. Rozpowszechnione jest też pojęcie „działanie bezpośrednie”, czasem używane zamiennie z wyrażeniem „działanie natychmiastowe”.

Kwestia zdefiniowania poszczególnych sposobów działania ustawy stała się szczególnie aktualna, od kiedy orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego uznało działanie ustawy wstecz za naruszenie, z wyjątkiem uzasadnionych wypadków, konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawnego. Dlatego w niniejszym artykule zostanie podjęta próba rozstrzygnięcia tej kwestii. Niniejszy artykuł odnosi się wyłącznie do zagadnień prawa międzyczasowego prywatnego z wyłączeniem prawa procesowego.

Na wstępie konieczne jest zdefiniowanie pewnych pojęć.

Prawo międzyczasowe prywatne zajmuje się konfliktami intertemporalnymi również pomiędzy przepisami rangi niższej niż ustawowa. Dlatego wyraz „ustawa” oznacza w terminologii tego prawa każdy przepis prawa. Ustawa nowa oznacza w terminologii prawa międzyczasowego normę prawną, która weszła w życie. Ustawa dawna jest zaś w tej terminologii synonimem normy prawnej, która została uchylona. Oba te pojęcia są zawsze używane we wzajemnym odniesieniu do siebie, w celu opisanja sukcesji norm prawnych. Przykładowo, jeżeli kodeks zobowiązań odniesiemy do k.c., to kodeks zobowiązań będzie ustawą dawną, a k.c. - ustawą nową. Jeżeli zaś kodeks zobowiązań odniesiemy do przepisów kodeksu Napoleona o zobowiązaniach, to kodeks zobowiązań będzie ustawą nową, a wymienione przepisy kodeksu Napoleona – ustawą dawną.

Przez działanie ustawy należy rozumieć skutek wywierany przez wejście w życie ustawy nowej na zakres stosowania i obowiązywania ustawy nowej i ustawy dawnej.

Nauka prawa międzyczasowego² zazwyczaj wyróżnia dalsze działanie ustawy dawnej, działanie bezpośrednie ustawy nowej oraz działanie ustawy nowej wstecz. Wydaje się, iż

---

¹ Dz. U. Nr 62, poz. 718.

²Np. Paul Roubier, *Le droit transitoire*, Paris 1960, s. 9 i n., Jan Gwiazdomorski, „Międzyczasowe prawo prywatne”, *Nowe Prawo*, Nr 6 z 1965 r., s. 614-626 i Nr 7-8 z 1965 r., s. 736-774., por. s. 615, 625 i 626, A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 83 i n.

działanie bezpośrednio *sensu largo* ustawy nowej zawiera w sobie w szczególności działanie tej ustawy na przyszłość.

2. Podział zdarzeń prawnych i sytuacji prawnych według Paula Roubiera.

Paul Roubier wyodrębnia³ fazę dynamiczną i fazę statyczną sytuacji prawnej, czyli w szczególności stosunku prawnego lub prawa podmiotowego.

Przez fazę dynamiczną autor ten rozumie powstanie lub wygaśnięcie sytuacji prawnej. Faza dynamiczna może zająć *unico momento*, czyli skutek jednego zdarzenia prawnego nie będącego zdarzeniem prawnym cząstkowym (np. potrącenie pieszego przez samochód powoduje powstanie po stronie tego pierwszego roszczenia odszkodowawczego), bądź skutek zdarzenia prawnego złożonego (np. zawarcie umowy w drodze oferty).

Z kolei faza statyczna polega na trwaniu sytuacji prawnej. W fazie statycznej znajdują się więc w szczególności powstałe i nie wygasłe stosunki prawne i prawa podmiotowe, a także trwające zdarzenia prawne ciągłe.

Rozumując w oparciu o tak wyodrębnione kategorie, Paul Roubier wyodrębnia *facta praeterita*, *facta pendentia* i *facta futura*⁴.

Facta praeterita definiuje on jako zakończoną pod rządami ustawy dawnej fazę dynamiczną sytuacji prawnej (np. wygaśnięcie prawa autorskiego wskutek upływu terminu, powstanie takiego prawa wskutek ustalenia utworu) lub fazę statyczną takiej sytuacji w części zaszłej pod rządami ustawy dawnej (np. istnienie prawa użytkowania).

Facta pendentia obejmują część, zaszłą pod rządami ustawy nowej, fazy statycznej sytuacji prawnej powstałej pod rządami ustawy dawnej (np. część stosunku najmu powstałego pod rządami kodeksu zobowiązań, która miała miejsce pod rządami k.c.) oraz fazę dynamiczną sytuacji prawnej zapoczątkowaną, lecz nie zakończoną, pod rządami ustawy dawnej (np. pod rządami k.c. przyjęto ofertę złożoną pod rządami kodeksu zobowiązań).

Wreszcie *facta futura* obejmują fazę statyczną lub dynamiczną sytuacji prawnej zaszłą w całości pod rządami ustawy nowej.

Podziały te są użyteczne przy definiowaniu sposobów działania ustawy.

3. Dalsze działanie ustawy dawnej.

Dalsze działanie ustawy dawnej zachodzi, jeżeli należy oceniać wedle jej przepisów zaszłe po wejściu w życie ustawy nowej skutki zdarzenia prawnego, które:

---

³P. Roubier, op. cit., s. 183 i n.

⁴P. Roubier, op. cit., s. 292.

- 1) **nastąpiło przed wejściem w życie ustawy nowej albo**
- 2) **nastąpiło po wejściu w życie ustawy nowej i związane jest z sytuacją prawną powstałą przed wejściem w życie ustawy nowej.**

Podobną definicję podaje Paul Roubier⁵, wedle którego dalsze działanie ustawy dawnej (*survie de la loi ancienne*) zachodzi, gdy ustawa nowa pozwala na zastosowanie ustawy dawnej do wszelkich skutków prawnych zdarzeń poprzedzających ogłoszenie ustawy nowej.

Aleksander Wolter⁶ stwierdza, iż dalsze działanie ustawy dawnej polega na tym, że ustawę tę należy stosować do oceny skutków prawnych związanych ze stosunkiem prawnym powstałym pod rządami ustawy dawnej, ale realizujących się po wejściu w życie ustawy nowej.

Na przykład art. IX §1 zdanie 1 ustawy z 25 lutego 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks rodzinny i opiekuńczy⁷ nakazywał stosować do stosunków majątkowych między małżonkami opartych na umowie majątkowej małżeńskiej przepisy obowiązujące w chwili zawarcia tej umowy. Innymi słowy, stosunki takie, istniejące w chwili wejścia w życie tego kodeksu, miały po tej chwili nadal podlegać co do swej treści ustawie obowiązującej w chwili zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej.

Regułę dalszego działania ustawy dawnej zawierały też art. XXVI i art. XLIX ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny⁸ w odniesieniu do zobowiązań, które powstały przed wejściem w życie k.c., jak też zdarzeń prawnych, które nastąpiły po wejściu w życie tego kodeksu i są związane z istotą takich zobowiązań. Tak więc zachowanie stron takich zobowiązań, które nastąpiło po wejściu w życie k.c., miało być nadal co do zasady oceniane w myśl ustawy dawnej.

Dalej art. XL p.w.k.c. nakazuje nadal stosować przepisy dotychczasowe do oceny treści praw rzeczowych istniejących w chwili wejścia w życie k.c., które nie mogą już powstać pod rządami k.c., a także m.in. do przeniesienia takich praw dokonanego już pod rządami k.c. Tak więc ustawa dawna jest nadal właściwa do oceny treści istniejącego w chwili wejścia w życie ustawy nowej prawa podmiotowego, a także do oceny zdarzeń prawnych mogących skutkować przeniesieniem takiego prawa, nawet jeśli nastąpiły one po wejściu w życie ustawy nowej. Przykładem zastosowania tego przepisu jest uchwała Sądu Najwyższego z 29 grudnia 1995 r.⁹ i wyrok Sądu Najwyższego z 20 stycznia 1970 r.¹⁰ uznające istnienie odrębnej własności budynku powstałej pod rządami kodeksu Napoleona.

---

⁵ P. Roubier, op. cit., s. 11.

⁶ A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1996, s. 85.

⁷ Dz. U. Nr 9, poz. 60, dalej powoływana jako „p.w.k.r.o.”.

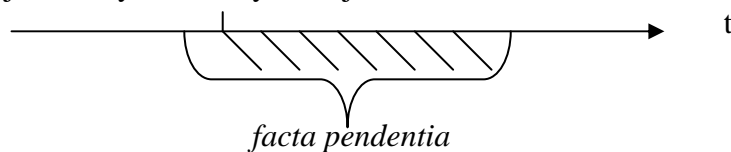
⁸ Dz. U. Nr 16, poz. 94, dalej powoływana jako „p.w.k.c.”.

⁹ III CZP 181/95, OSN z 1996 r., Nr 4, poz. 50.

Podane przykłady dobrze ilustrują oba człony podanej na wstępie niniejszego punktu definicji dalszego działania ustawy dawnej. Zachodzi ono w szczególności, gdy ustawie dawnej dalej podlega, po jej uchyleniu, treść stosunku prawnego powstałego, czy też szerzej - sytuacja prawna powstała, przed jej uchyleniem. Istnienie takiego stosunku prawnego o określonej treści w danym czasie jest bowiem skutkiem zdarzenia prawnego, które nastąpiło przed uchyleniem ustawy dawnej i ukształtowało tę treść. Dalsze działanie ustawy dawnej zachodzi także, jeżeli ustawie dawnej podlegają skutki zdarzenia prawnego, które wprowadziło nastąpiło już po jej uchyleniu, lecz związane jest z sytuacją prawną powstałą, w szczególności stosunkiem prawnym powstałym, pod jej rządami. To ostatnie rozwiązanie stosowane jest w celu zachowania spójności sytuacji prawnej, co byłoby utrudnione, gdyby, przykładowo, treść stosunku prawnego podlegała ustawie dawnej, lecz skutki zdarzenia prawnego związanego z jego istotą – ustawie nowej.

Używając terminologii Paula Roubiera, dalsze działanie ustawy dawnej zachodzi, gdy ustawa ta stosuje się do *facta pendentia*.

Dalsze działanie ustawy dawnej (\\ \\).
wejście w życie ustawy nowej

4. Rozróżnienie działania bezpośredniego i działania wstecz ustawy nowej w doktrynie i orzecznictwie.

Rozróżnienie pomiędzy działaniem bezpośrednim (natychmiastowym) i działaniem wstecz ustawy nowej było przedmiotem kilku wypowiedzi doktryny i licznych orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego.

Rozróżnienie to jest zasługą Paula Roubiera. Wedle niego¹¹, działanie wstecz ustawy nowej (*rétroactivité de la loi nouvelle*) zachodzi, gdy jej skutki sięgają okresu poprzedzającego jej ogłoszenie; dochodzi tu do fikcji uprzedniego obowiązywania (*préexistence*) ustawy nowej. Ustawa nowa jest retroaktywna, gdy stosuje się do *facta praeterita*¹². Z kolei działanie bezpośrednie ustawy nowej (*effet immédiat de la loi nouvelle*) polega na tym, iż ustawa ta uznaje skutki prawne, które nastąpiły w przeszłości, lecz stosuje

¹⁰ III CRN 476/69, OSN z 1970 r., Nr 9, poz. 162.

¹¹ P. Roubier, op. cit., s. 9 i 10.

¹² P. Roubier, op. cit., s. 177.

się do wszelkich skutków prawnych stosunków (sytuacji) prawnych, które istnieją w chwili jej ogłoszenia albo powstaną później¹³. Ustawa nowa stosuje się więc do *facta futura* i *facta pendentia*¹⁴. Kryterium rozróżnienia jest więc to, czy ustawa nowa stosuje się do skutków prawnych sytuacji prawnej, które nastąpiły przed tą chwilą (działanie wsteczne), czy też tylko do skutków prawnych sytuacji prawnej istniejącej w tej chwili, które nastąpiły po tej chwili (działanie bezpośrednie)¹⁵. Rozróżnienie to stosuje się w szczególności do ustaw dotyczących umów¹⁶.

Jan Gwiazdomorski¹⁷ definiuje zakaz działania ustawy nowej wstecz wyrażony w art. 3 k.c. w postaci następującej zasady: „Nowa ustawa nie ma być stosowana przy ocenie tak pozytywnych jak i negatywnych skutków zdarzeń prawnych, które nastąpiły przed jej wejściem w życie.”. Z tej definicji łatwo wywieść definicję działania wstecz ustawy nowej. Z kolei działanie natychmiastowe autor ten¹⁸ określa w postaci następującej zasady: „Przepisy nowej ustawy, regulującej samodzielnie treść stosunków prawnych (praw podmiotowych), stosować należy od chwili wejścia w życie do wszelkich istniejących w tej chwili stosunków prawnych (praw podmiotowych) danego typu.”. Dalej Jan Gwiazdomorski wyjaśnia, iż nie zachodzi tu działanie wstecz ustawy nowej, gdyż treść stosunku prawnego ulega przekształceniu stosownie do przepisów ustawy nowej dopiero z chwilą jej wejścia w życie. Co do zaś okresu obowiązywania ustawy dawnej, treść stosunku tego podlega ustawie dawnej. Z drugiej strony autor ten uznał przepis art. L p.w.k.c., nakazujący stosowanie k.c. od chwili jego wejścia w życie do niektórych zobowiązań umownych powstałych przed tą chwilą, za działający wstecz¹⁹. Wynikało to z tego, iż Jan Gwiazdomorski uznawał, że treść stosunku zobowiązaniowego jest ściśle związana ze zdarzeniem prawnym powołującym go do życia i nie może być zmieniona przez późniejszą ustawę bez jej retroaktywności.

Wedle Mieczysława Sośniaka²⁰, działanie wsteczne zachodzi, gdy nowa ustawa obejmuje swym zastosowaniem stosunki prawne od momentu ich powstania na terenie dawnej ustawy, nie zaś, gdy obejmuje je od chwili swego wejścia w życie. Ten ostatni przypadek to działanie bezpośrednie (natychmiastowe)²¹.

---

¹³ P. Roubier, op. cit., s. 11.

¹⁴ P. Roubier, op. cit., s. 177.

¹⁵ P. Roubier, op. cit., s. 183.

¹⁶ P. Roubier, op. cit., s. 179 i 180.

¹⁷ J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 619.

¹⁸ J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 625.

¹⁹ J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 761.

²⁰ Mieczysław Sośniak, Konflikty w czasie norm cywilnoprawnych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1962, s. 107 i 108.

²¹ M. Sośniak, op. cit., s. 127.

Aleksander Wolter²² uznaje, że odstąpienie od zasady nieretroakcji polega na tym, iż ustawa nowa stosuje się do oceny skutków określonych w niej zdarzeń prawnych, które nastąpiły przed jej wejściem w życie, i do określenia sytuacji podmiotów w tym wcześniejszym okresie. Dalej autor ten²³ stwierdza, iż działanie bezpośrednie ustawy nowej polega na tym, że ustawę tę należy stosować do oceny skutków prawnych związanych ze stosunkiem prawnym powstałym pod rządami ustawy dawnej, ale realizujących się po wejściu w życie ustawy nowej. Działanie bezpośrednie nie powinno być wedle Aleksandra Woltera mylone z działaniem wstecznym.

Stefan Grzybowski nie formułuje jasnych definicji dalszego działania dawnej normy prawnej ani bezpośredniego działania nowej normy, choć posługuje się tymi pojęciami²⁴. Określa jedynie „wsteczne obowiązywanie normy” jako spoczywający na organie stosującym ją obowiązek oceny na jej podstawie stosunków prawnych powstałych przed jej wejściem w życie. Widać tu bardzo szerokie rozumienie retroaktywności, które obejmuje w istocie również działanie bezpośrednie zdefiniowane przez Jana Gwiazdomorskiego i Aleksandra Woltera.

Wiesław Lang uważa, iż stosowanie wsteczne normy oznacza, że organ ją stosujący powinien na jej podstawie oceniać również fakty, które zaszły przed jej wejściem w życie²⁵. Autor ten nie wypowiada się w kwestii działania bezpośredniego ustawy nowej.

Zbigniew Radwański uważa, iż działanie wstecz ustawy nowej polega na określaniu na jej podstawie skutków zdarzeń prawnych, które miały miejsce pod rządami ustawy dawnej, o ile chodzi o skutki, które nastąpiły do czasu wejścia w życie ustawy nowej²⁶. Działanie bezpośrednie ustawy nowej autor ten określa zaś jako zastosowanie jej, od czasu jej wejścia w życie, do treści stosunków prawnych powstałych pod rządami ustawy dawnej i konsekwencji zdarzeń prawnych, jakie miały miejsce pod rządami ustawy nowej²⁷.

Ewa Łętowska rozumie działanie wsteczne prawa jako stosowanie go do stosunków prawnych (oceny zdarzeń prawnych i ich następstw, treści praw podmiotowych), które miały miejsce w okresie przed wejściem w życie tego prawa²⁸. Natomiast bezpośrednie działanie ustawy nowej (retrospektywność) autorka ta²⁹ rozumie jako stosowanie tej ustawy do sytuacji

---

²² A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 84.

²³ A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 85.

²⁴ *System prawa cywilnego*, Ossolineum 1985 r., t. I, s. 142 i n.

²⁵ Wiesław Lang, *Obowiązywanie normy prawnej w czasie w świetle logiki norm*, Kraków 1960, s. 54.

²⁶ Zbigniew Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1999, s. 54.

²⁷ Z. Radwański, *op. cit.*, s. 55.

²⁸ Ewa Łętowska, „O potrzebie zmiany poglądów na znaczenie art. 3 k.c.”, w: *Studia z zakresu prawa gospodarczego i handlowego*, Kraków 1996, s. 287.

²⁹ E. Łętowska, *op. cit.*, s. 287 i 288.

„w toku” od momentu jej wejścia w życie, zaznaczając, iż nie należy retrospektywności utożsamiać z retroaktywnością.

Inaczej rozumie przedmiotową kwestię Włodzimierz Wróbel³⁰. Krytykuje on rozróżnienie pomiędzy retroaktywnością i retrospektywnością jako bezpodstawne. Kiedy bowiem ustawa nowa od chwili swego wejścia w życie określa odmiennie od ustawy dawnej treść obowiązków związanych ze zdarzeniem z przeszłości, to w istocie nadaje temu zdarzeniu nowe znaczenie prawne. Niczym nie różni się to od sytuacji, w której ustawa nowa wiąże od chwili wejścia w życie pewne obowiązki ze zdarzeniami z przeszłości, które w ogóle nie miały znaczenia prawnego. W każdym wypadku następuje bowiem zmiana sytuacji podmiotu prawa związana ze zdarzeniem z przeszłości. Dlatego autor ten definiuje działanie wstecz nowej normy jako powiązanie jakiegoś elementu zakresu zastosowania tej normy z przeszłością.

Trybunał Konstytucyjny pokusił się o sformułowanie definicji działania prawa wstecz już w orzeczeniu z 28 maja 1986 r.³¹. Wedle tego orzeczenia, norma działa wstecz, jeżeli na jej podstawie kwalifikuje się zdarzenia zaistniałe przed jej wejściem w życie. Natomiast norma nie działa wstecz w szczególności, jeżeli stosuje się do ustalania następstw prawnych zdarzeń, które miały miejsce pod rządami dawnych norm, ale występują po wejściu w życie nowej normy, o ile następstwa takie są oceniane wedle dawnych norm, jeśli chodzi o okres przed wejściem w życie nowych norm. Widać tu wyraźnie wpływ rozróżnienia działania wstecz i działania bezpośredniego.

W orzeczeniu z 30 listopada 1988 r.³² Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „Zasadę niedziałania prawa wstecz Trybunał Konstytucyjny rozumie szerzej, a więc nie tylko jako zakaz stanowienia norm prawnych, które nakazywałyby stosować nowoustanowione normy prawne do zdarzeń, które miały miejsce przed ich wejściem w życie i z którymi prawo nie wiązało dotąd skutków prawnych (zasada *lex retro non agit* we właściwym tego słowa znaczeniu), lecz także jako zakaz stanowienia intertemporalnych reguł, które mają określić treść stosunków prawnych powstałych pod rządami dawnych norm, a trwających w okresie wejścia w życie norm nowoustanowionych, jeżeli reguły te wywołają ujemne prawne (a w konsekwencji społeczne) następstwa dla bezpieczeństwa prawnego i poszanowania praw nabytych.”. Tak więc w orzeczeniu tym Trybunał Konstytucyjny postawił znak równości pomiędzy przejawem działania wstecz ustawy nowej określonym w pierwszym członie tej

---

³⁰ Włodzimierz Wróbel, „O definiowaniu retroaktywności w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego”, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania*, Warszawa 1996, s. 223 – 240, w szczególności s. 228, 229, 237 i 238.

³¹ U 1/86, OTK z 1986 r., Nr 1, poz. 2.

³² K 1/88, OTK z 1988 r., Nr 1, poz. 6.

wypowiedzi a poddaniem treści stosunków prawnych tej ustawie od chwili jej wejścia w życie, o ile to ostatnie wywołałoby negatywne skutki prawne.

Wedle zaś orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 25 lutego 1992 r.³³, „O retroaktywności ustawy można mówić tylko wówczas, gdy w drodze pewnej fikcji przyjęte zostaje, że ustawa obowiązywała już przed jej wejściem w życie.”. Orzeczenie to zawęża więc w porównaniu z cytowanym uprzednio zakres pojęcia retroaktywności.

Dalej w orzeczeniu z 29 stycznia 1992 r.³⁴ Trybunał Konstytucyjny stwierdził, iż „Ustawa działa z mocą wsteczną, kiedy początek jej stosowania pod względem czasowym ustalony został na moment wcześniejszy, aniżeli ustawa stała się obowiązująca (została nie tylko uchwalona, lecz także prawidłowo ogłoszona w organie publikacyjnym).”. Ta definicja jest bliższa tej zawartej w orzeczeniu z 25 lutego 1992 r.

Następnie w orzeczeniu z 2 marca 1993 r.³⁵ Trybunał Konstytucyjny uznał, iż zasada bezpośredniego działania nowej ustawy „polega na tym, że od chwili wejścia w życie nowych norm prawnych należy je stosować do stosunków prawnych (zdarzeń, stanów rzeczy) danego rodzaju niezależnie od tego, czy dopiero powstaną, czy też powstały wcześniej przed wejściem w życie nowego prawa, lecz trwają nadal w czasie dokonywania zmiany prawa.”. Dalej Trybunał ten stwierdza, iż niekiedy zasada ta może godzić w „prawa słusznie nabyte”, co może prowadzić do naruszenia Konstytucji. Warto zauważyć, iż wedle definicji z orzeczenia z 30 listopada 1988 r. oznaczałoby to działanie wstecz, a nie bezpośrednie. Podobne jak w orzeczeniu z 2 marca 1993 r. rozumienie działania bezpośredniego ustawy nowej zwarte zostało w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z 19 października 1993 r.³⁶

W orzeczeniu z 24 października 1995 r.³⁷ Trybunał ten orzekł, iż przepis art. 35 ust. 2 ustawy budżetowej na rok 1995 jest retroaktywny, gdyż „jego moc obowiązująca rozciągnięta została na zdarzenia i stosunki, jakie miały miejsce przed wejściem w życie ustawy”.

Następnie w orzeczeniu z 5 grudnia 1995 r.³⁸ Trybunał Konstytucyjny uznał, iż bezpośrednie działanie zachodzi, gdy „od chwili wejścia w życie nowych norm, należy je stosować do wszelkich stosunków prawnych, zdarzeń, czy stanów rzeczy danego rodzaju, zarówno tych, które dopiero powstaną, jak i tych, które powstały wcześniej przed wejściem w życie nowych przepisów, ale trwają w czasie dokonywania zmiany prawa”. Definicja ta jest zbieżna z tą zawartą w orzeczeniu z 2 marca 1993 r.

---

³³ K 3/91, OTK z 1992 r., Nr 1, poz. 1.

³⁴ K 15/91, OTK z 1992 r., Nr 1, poz. 8.

³⁵ K 9/92, OTK z 1993 r., Nr 1, poz. 6.

³⁶ K 14/92, OTK z 1993 r., Nr 2, poz. 35.

³⁷ K 14/95, OTK z 1995 r., Nr 2, poz. 12.

³⁸ K 6/95, OTK z 1995 r., Nr 3, poz. 19.

Z kolei w orzeczeniu z 31 stycznia 1996 r.³⁹ Trybunał Konstytucyjny uznał, iż „warunkiem stwierdzenia retroaktywności badanych przepisów byłoby ustalenie, że mają one mieć zastosowanie do zdarzenia, które nie tylko powstało, ale i ustało przed nabraniem przez te przepisy mocy obowiązującej”. Trybunał stwierdził zaś, iż przedmiotowe przepisy stosują się do zdarzenia ciągłego trwającego w chwili ich wejścia w życie, lecz tylko od tej chwili, a więc nie są retroaktywne, mimo iż pogarszają sytuację obywateli.

Wreszcie w wyroku z 31 marca 1998 r.⁴⁰ Trybunał ten uznał, że zarzut zawarty we wniosku wynika z utożsamiania pojęć retroaktywności i retrospektywności. Dalej uznał, iż „naruszenie zasady⁴¹ retroaktywności następowaloby wówczas, gdyby ustawie nadano moc obowiązującą wobec stosunków prawnych zaistniałych i trwających w czasie do wejścia tej ustawy w życie”. Przepisy oceniane w tym orzeczeniu stosowały się zaś tylko do sytuacji trwających po ich wejściu w życie, nie ingerując w sytuacje wcześniejsze, przez co nie działały wstecz.

W uchwale Sądu Najwyższego z 26 czerwca 1975 r.⁴² wskazano, iż art. XIII §1 ustawy z 26 czerwca 1974 r. – Przepisy wprowadzające kodeks pracy⁴³ nakazujący stosowanie tego kodeksu do istniejących stosunków pracy nie działa wstecz. Z przepisu tego bowiem wynika, iż do zobowiązań objętych tymi przepisami stosuje się nadal przepisy dotychczasowe, gdy chodzi o czas sprzed wejścia w życie kodeksu pracy. Natomiast z chwilą wejścia w życie wymienionego kodeksu następuje zmiana treści tych zobowiązań stosownie do jego przepisów. Sąd Najwyższy nie używa wyrażenia „działanie bezpośrednie”, lecz, z uwagi na to, iż omawiany przepis stanowi ewidentny przykład takiego działania, z jego wywodów wynika, że odróżnia działanie wstecz od działania bezpośredniego.

Jednakże w uchwale Sądu Najwyższego z 26 maja 1988 r.⁴⁴ uznano, iż normy p.w.k.c. nakazujące stosowanie k.c. od chwili jego wejścia w życie do zobowiązań powstałych przed tą chwilą stanowią wyjątek od zasady *lex retro non agit*.

5. Rozróżnienie działania bezpośredniego i działania wstecz ustawy nowej – próba analizy.

---

³⁹ K 9/95, OTK z 1996 r., Nr 1, poz. 2.

⁴⁰ K 24/97, OTK z 1998 r., Nr 2, poz. 13.

⁴¹ Winno być „naruszenie zakazu”.

⁴² I PZP 14/75, OSN z 1976 r., Nr 3, poz. 44.

⁴³ Dz. U. Nr 24, poz. 142, dalej powoływana jako „p.w.k.p.”.

⁴⁴ III CZP 87/87, OSN z 1989 r., Nr 2, poz. 19.

Wydaje się, iż po przeanalizowaniu zaprezentowanych powyżej stanowisk doktryny i orzecznictwa można wyodrębnić kilka stanowisk w kwestii definicji działania ustawy nowej wstecz i jej działania bezpośredniego.

Wedle stanowiska przeważającego, ustawa nowa działa wstecz, jeżeli należy na jej podstawie oceniać skutki prawne, które zaszły przed jej wejściem w życie. W niektórych definicjach jest mowa o stosunkach prawnych zaistniałych do chwili wejścia w życie ustawy nowej albo zdarzeniach, które przed tą chwilą ustały; sformułowania te zdają się wyrażać tę samą myśl. Takie rozumienie działania wstecz zawarte jest w wypowiedziach Paula Roubiera, Jana Gwiazdomorskiego, Mieczysława Sośniaka, Aleksandra Woltera, Zbigniewa Radwańskiego i Ewy Łętowskiej oraz orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1986 r., 24 października 1995 r., 31 stycznia 1996 r. i 31 marca 1998 r.

Pewną modyfikacją tego stanowiska jest definiowanie działania ustawy nowej wstecz jako sytuacji, w której jej okres obowiązywania rozciąga się, z mocy fikcji ustanowionej przez ustawodawcę, na czas sprzed jej wejścia w życie. Takie stanowisko prezentuje Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniach z 25 lutego 1992 r. i 29 stycznia 1992 r.

Korelatem tych dwóch stanowisk jest definiowanie działania bezpośredniego ustawy nowej jako oceny na podstawie tej ustawy zaszłych po jej wejściu w życie skutków prawnych zdarzeń prawnych, które nastąpiły przed wejściem w życie tej ustawy. Niekiedy mowa jest tu o stosowaniu ustawy nowej, od chwili jej wejścia w życie, do istniejących w tej chwili stosunków prawnych, czy też sytuacji prawnych. To stanowisko wynika z wypowiedzi Paula Roubiera, Jana Gwiazdomorskiego, Mieczysława Sośniaka, Aleksandra Woltera, Zbigniewa Radwańskiego i Ewy Łętowskiej oraz orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego z 28 maja 1986 r., 2 marca 1993 r., 19 października 1993 r., 5 grudnia 1995 r. oraz 31 marca 1998 r. i uchwały Sądu Najwyższego z 26 czerwca 1975 r.

Trzecie stanowisko polega na uznaniu, iż ustawa nowa działa wstecz w sytuacji opisanej w stanowisku pierwszym, a także, gdy ustawa ta określa treść stosunków prawnych powstałych pod rządami ustawy dawnej, a trwających w chwili wejścia w życie ustawy nowej, jeżeli wywołuje to ujemne prawne, a w konsekwencji społeczne, następstwa dla bezpieczeństwa prawnego i poszanowania praw nabytych (orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 30 listopada 1988 r.). Stanowisko to zdaje się nie wykluczać istnienia pojęcia działania bezpośredniego ustawy nowej.

Wreszcie czwarte stanowisko zasadza się na stwierdzeniu, iż działanie ustawy nowej wstecz zachodzi zawsze, gdy ma ona się stosować do stosunków prawnych powstałych przed jej wejściem w życie, czy też w ogóle jest powiązana z przeszłością. Stanowisko to prezentują Stefan Grzybowski, Włodzimierz Wróbel, Wiesław Lang i Sąd Najwyższy w uchwale z 26

maja 1988 r. Stanowisko to w istocie zaciera rozróżnienie pomiędzy działaniem ustawy nowej wstecz a jej działaniem bezpośrednim.

Aby poddać krytyce stanowisko czwarte, należy rozważyć, czy rozróżnienie to jest przydatne. Analiza norm prawa międzyczasowego wykazuje, iż stosowanie ustawy nowej, od chwili jej wejścia w życie, do stosunków prawnych istniejących w tej chwili jest nader częste. Przykładowo w art. XXXVIII p.w.k.c. ustawodawca ustanowił to jako regułę w zakresie prawa rzeczowego, w art. V p.w.k.r.o. – w odniesieniu do prawa rodzinnego, zaś w art. XIII §1 p.w.k.p. – co do prawa pracy. Artykuł L p.w.k.c. nakazuje zaś takie zastosowanie k.c. w odniesieniu do szeregu istotnych zobowiązań umownych. Z drugiej strony, ten sam ustawodawca ustanowił zasadę niedziałania ustawy nowej wstecz w art. 3 k.c. Czy więc mamy tu do czynienia z hipokryzją ustawodawcy, który z jednej strony ustanawia tę zasadę, a z drugiej strony czyni od niej tyle wyjątków, że ich ilość pozwala wątpić w istnienie zakazu retroakcji jako reguły? Można się też zastanawiać, czy w wypadku utożsamiania działania wstecznego i działania bezpośredniego dopuszczalne jest, wobec treści art. 3 k.c., stosowanie, w braku wyraźnego przepisu, zmian prawa rzeczowego, prawa rodzinnego albo prawa pracy do stosunków prawnych istniejących w chwili dokonywania tych zmian. Odpowiedź negatywna prowadziłaby przykładowo do dywersyfikacji treści np. prawa własności czy praw rodzicielskich w zależności od tego, kiedy prawa te powstały. Stanowisko takie byłoby niezrozumiałe i wywołałoby oczywiście negatywne skutki społeczne, stanowiąc zagrożenie dla pewności obrotu prawnego i zaufania do prawa.

Wreszcie należy zauważyć, iż istnieje istotna różnica jakościowa pomiędzy działaniem ustawy nowej wstecz a jej działaniem bezpośrednim. Jeżeli bowiem ustawa nowa stosuje się do stosunku prawnego istniejącego w chwili jej wejścia w życie, lecz tylko od tej chwili, to strony tego stosunku powinny jedynie dostosować swe przyszłe zachowania do ustawy nowej. Ustawa nowa jest zaś już w wymienionej chwili ogłoszona i strony te mogą się z nią zapoznać. Oczywiście, niekiedy zmiana treści tego stosunku może wywołać rażąco negatywne skutki dla jednej ze stron, ale to jest zagadnienie z zakresu prawa konstytucyjnego. Z drugiej strony, jeżeli ustawa nowa stosuje się do stosunku prawnego w części obejmującej czas jego trwania przed jej wejściem w życie, oznacza to, że strony tego stosunku powinny przeanalizować swoje przeszłe zachowania i wyciągnąć z nich konsekwencje prawne odmienne od tych, jakie przewidywała ustawa dawna. Tak więc w tym wypadku okazuje się, iż strony te nie tyle powinny, co powinny **były**, się zachowywać według ustawy, której treści jeszcze nie mogły znać. Nie sposób nie dostrzegać różnicy pomiędzy tymi dwoma sytuacjami.

Z powyższych względów należy odrzucić stanowisko czwarte.

Stanowisko trzecie wydaje się być odosobnione. Zakłada ono, iż zakwalifikowanie działania ustawy nowej jako wstecznego zależy od tego, czy w sferze już istniejących

stosunków prawnych wywołuje ona negatywne skutki prawne i społeczne. Taka zasada nie przystaje do istoty prawa cywilnego, w którym to, co korzystne dla jednej strony, zwykle okazuje się niekorzystne dla drugiej strony. Jak więc w takiej sytuacji stwierdzić, iż skutki zastosowania ustawy nowej są korzystne? Nadto, kategorie działania ustawy powinny opierać się na obiektywnych przesłankach, a nie na kryteriach subiektywnych zaczerpniętych z nauki prawa konstytucyjnego. Dlatego stanowisko trzecie nie zasługuje na aprobatę.

Pomiędzy stanowiskiem drugim a pierwszym zachodzi niewielka różnica. Wydaje się jednak, iż na pochwałę zasługuje stanowisko pierwsze, gdyż pozwala ono na objęcie pojęciem retroaktywności sytuacji, w której ustawa nowa nie uznaje wygaśnięcia stosunku prawnego, które nastąpiło przed jej wejściem w życie, lecz przewiduje, iż stosunek ten istnieje na nowo jedynie od jej wejścia w życie. Przykładem jest tu art. 124 ust. 1 pkt 3 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁴⁵. Przepis ten nakazuje stosować nową ustawę do praw autorskich wygasłych pod rządami ustawy dawnej, jeżeli według nowej ustawy termin ich wygaśnięcia jeszcze nie upłynął, z wyłączeniem jednakże okresu pomiędzy ich wygaśnięciem a wejściem w życie ustawy nowej. Przykładowo, majątkowe prawa autorskie do dzieła literackiego twórcy zmarłego 1 stycznia 1960 r. wygasły, zgodnie z art. 26 pkt 1 ustawy o prawie autorskim z 10 lipca 1952 r.⁴⁶, z upływem dnia 1 stycznia 1985 r. Jednak z dniem wejścia w życie prawa autorskiego z 1994 r. prawa te **powstały na nowo** i miały wygasnąć dopiero z upływem 1 stycznia 2010 r. (art. 36 pkt 1 prawa autorskiego z 1994 r.), przy czym nie uważa się ich za podlegające ochronie pomiędzy 1 stycznia 1985 r. a wejściem w życie prawa autorskiego z 1994 r. Ustawa nowa działa wstecz, gdyż w 1985 r. nastąpił skutek zdarzenia prawnego polegającego na upływie terminu, skutek polegający na wygaśnięciu prawa podmiotowego⁴⁷. Nowa ustawa zaś nie uznaje tego skutku począwszy od swego wejścia w życie. Trudno tu więc mówić o tym, iż „okres obowiązywania ustawy nowej rozciąga się na czas przed jej wejściem w życie”, niemniej ustawa ta prowadzi do nieuznania skutku prawnego, który już się definitywnie dokonał.

Biorąc pod uwagę powyższe, można stwierdzić, iż **ustawa nowa ma działanie wsteczne (jest retroaktywna), jeżeli należy oceniać według niej zaszłe przed jej wejściem w życie skutki zdarzenia prawnego, które nastąpiło przed jej wejściem w życie.**

Przykłady ustaw działających wstecz są liczne. Można tu np. wymienić art. 10 ustawy z 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny⁴⁸. Przepis ten pozwala doliczyć do okresu posiadania, wymaganego do nabycia nieruchomości przez zasiedzenie, okres, przez

---

⁴⁵ Dz. U. Nr 24, poz. 83, dalej powoływana jako „prawo autorskie z 1994 r.”.

⁴⁶Dz. U. Nr 34, poz. 234 z późn. zm.

⁴⁷Podobnie P. Roubier, op. cit., s. 197 i n. oraz *Traité de Droit Civil*, pod red. Jacques Ghestin, Paris 1994, s. 354.

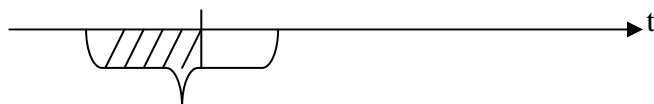
⁴⁸ Dz. U. Nr 55, poz. 321, dalej powoływana jako „nowelizacja k.c. z 1990 r.”.

który zasiedzenie nie biegło pod rządami dotychczasowych przepisów (przede wszystkim z uwagi na zakaz nabycia przez zasiedzenie nieruchomości państwowej), chociaż spełnione były wszystkie warunki wymagane do biegu zasiedzenia przez nowe przepisy (którym powyższy zakaz nie jest znany); przy czym nie jest dopuszczalne skrócenie w ten sposób terminu zasiedzenia o więcej niż połowę. Otóż pod rządami dotychczasowych przepisów samoistne posiadanie nieruchomości państwowej przez osobę nie będącą jej właścicielem nie wywoływało skutku w postaci biegu zasiedzenia. Ustawa nowa nakazuje zaś oceniać skutki tego stanu faktycznego, zaszłego przed jej wejściem w życie, według jej właśnie przepisów. Prowadzi to do przyjęcia fikcji, iż zasiedzenie pod rządami ustawy dawnej jednak biegło.

Podobnie zasadę działania ustawy nowej wstecz zawierał art. XVIII §1 p.w.k.p. Wedle tego przepisu, kodeks pracy stosować należało do roszczeń zakładów pracy z tytułu szkód wyrządzonych przez pracowników przed wejściem w życie tego kodeksu, chociażby wszczęta już była sprawa o odszkodowanie. Tak więc roszczenie odszkodowawcze pracodawcy, które zostało według dotychczasowych przepisów kodeksu zobowiązań ustalone w wysokości poniesionej przez niego szkody, ulegało ograniczeniu, w razie nieumyślnego wyrządzenia szkody, do wysokości szkody rzeczywistej jednak nie więcej niż trzymiesięcznego wynagrodzenia pracownika. Kodeks pracy zmieniał tym samym skutki zdarzenia prawnego w postaci wyrządzenia szkody, które nastąpiło przed wejściem w życie tego kodeksu, pomimo iż skutki te już zaszły pod rządami ustawy dawnej.

Także art. LV §1 p.w.k.c. wyraża zasadę działania ustawy nowej wstecz, gdyż nakazuje stosować k.c. do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku otwartego przed wejściem w życie k.c. Przed wejściem w życie k.c. nastąpił w tym wypadku skutek prawny w postaci nabycia spadku przez spadkobierców określonych przez przepisy dotychczasowe; z mocy art. LV §1 p.w.k.c. uważa się jednak, że spadek nabyły inne osoby.

Działanie wstecz ustawy nowej (///).
wejście w życie ustawy nowej

facta praeterita

6. Rozróżnienie działania bezpośredniego i działania na przyszłość ustawy nowej.

Definicje działania bezpośredniego ustawy nowej można podzielić na te, które wyodrębniają to działanie wyłącznie przez pryzmat sytuacji prawnych istniejących w chwili

wejścia w życie ustawy nowej, oraz te, które dodają, iż ustawa nowa działająca bezpośrednio stosuje się również do sytuacji prawnych powstałych pod jej rządami.

Do pierwszej grupy można zaliczyć wypowiedzi Jana Gwiadomorskiego, Mieczysława Sośniaka, Aleksandra Woltera, Zbigniewa Radwańskiego i Ewy Łętowskiej oraz Trybunału Konstytucyjnego w orzeczeniu z 31 marca 1998 r.

Natomiast Paul Roubier oraz orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 2 marca 1993 r., 19 października 1993 r. i 5 grudnia 1995 r. przedstawiają drugie stanowisko.

Oczywiście, zazwyczaj ustawa nowa, która stosuje się do sytuacji prawnych istniejących w chwili jej wejścia w życie, stosuje się również do sytuacji prawnych powstałych po jej wejściu w życie. Jednakże zdefiniowanie działania bezpośredniego wedle drugiego stanowiska rodzi pytanie, jak nazwać działanie ustawy nowej, która nie stosuje się do sytuacji prawnych powstałych przed jej wejściem w życie, lecz stosuje się tylko do sytuacji prawnych powstałych po jej wejściu w życie.

Jacques Héron uważa⁴⁹, iż pod pojęciem działania bezpośredniego *sensu largo* kryją się w istocie trzy sytuacje: zastosowanie retrospektywne, zastosowanie ogólne i przestrzeganie natychmiastowe ustawy nowej. Retrospektywność oznacza stosowanie ustawy nowej, od dnia jej wejścia w życie, do istniejących w tym dniu praw podmiotowych, stosunków prawnych i zdarzeń prawnych ciągłych. Zastosowanie ogólne ustawy nowej oznacza stosowanie tej ustawy od tego dnia do zdarzeń prawnych złożonych, które częściowo zaszły pod rządami ustawy dawnej. Wreszcie przestrzeganie natychmiastowe ustawy nowej oznacza jej zastosowanie do zdarzeń prawnych zaszłych po jej wejściu w życie i nie związanych z prawami podmiotowymi, stosunkami prawnymi lub zdarzeniami prawnymi, zapoczątkowanymi pod rządami ustawy dawnej.

Wydaje się, że, o ile retrospektywność ustawy nowej należy jednak uznać za przejaw działania bezpośredniego, to zastosowanie ogólne i przestrzeganie natychmiastowe ustawy nowej można wyodrębnić z tego pojęcia. W tych bowiem ostatnich wypadkach ustawa nowa stosuje się wyłącznie do sytuacji prawnych powstałych pod jej rządami.

Z powyższych względów wydaje się użyteczne zdefiniowanie odrębnie działania bezpośredniego ustawy nowej, przez odniesienie do sytuacji prawnych istniejących w chwili jej wejścia w życie, i działania na przyszłość (*pro futuro*) ustawy nowej, przez odniesienie do sytuacji prawnych powstałych po jej wejściu w życie.

Ustawa nowa ma działanie bezpośrednie *sensu stricto*, jeżeli należy oceniać według jej przepisów:

---

⁴⁹Jacques Héron, *Principes du droit transitoire*, Paris 1996, s. 96 i n.

- 1) skutki, zaszłe po chwili jej wejścia w życie, zdarzenia prawnego, które nastąpiło przed tą chwilą, oraz
- 2) skutki zdarzenia prawnego zaszłego po tej chwili i związanego z sytuacją prawną powstałą przed tą chwilą.

Należy podkreślić, iż z chwilą wejścia w życie ustawy nowej działającej bezpośrednio następuje przekształcenie treści podlegających jej stosunków prawnych, które istnieją w tej chwili. Przekształcenie to następuje przez zastosowanie dyspozytywnych przepisów ustawy nowej do kwestii nie uregulowanych przez strony tego stosunku oraz jej przepisów bezwzględnie obowiązujących do wszelkich kwestii dotyczących tego stosunku; sprzeczne z tymi ostatnimi przepisami postanowienia stron tego stosunku tracą moc. W skrajnych wypadkach może dojść do wygaśnięcia stosunku prawnego z uwagi na jego zasadniczą sprzeczność z ustawą nową.

Przykładowo, wedle art. 2 ust. 3 ustawy z 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny⁵⁰, zmienione tą ustawą przepisy k.c. o umowie agencyjnej należy stosować do umów zawieranych przez osobę działającą w zakresie swego przedsiębiorstwa istniejących w chwili jej wejścia w życie, lecz dopiero po roku od tej chwili. Mamy tu do czynienia z ciekawym przykładem kombinacji dalszego działania ustawy dawnej (przez rok od wejścia w życie ustawy nowej) oraz działania bezpośredniego ustawy nowej (po roku od jej wejścia w życie).

Stosownie do art. 124 ust. 1 pkt 2 prawa autorskiego z 1994 r., jego przepisy stosuje się do utworów, do których prawa autorskie według przepisów dotychczasowych nie wygasły. Z chwilą wejścia w życie prawa autorskiego z 1994 r. nastąpiło więc przekształcenie treści istniejących wówczas praw autorskich stosownie do ustawy nowej.

Dalej, zgodnie z art. L p.w.k.c., do umów rachunku bankowego zawartych przed chwilą wejścia w życie k.c. należało stosować od tej chwili przepisy tego kodeksu. Jeżeli umowa taka podlegała przed tą chwilą przepisom kodeksu handlowego, uznanie rozliczenia rachunku bankowego, które nastąpiło przed tą chwilą, prowadziło do nowacji i stanowiło tytuł prawny, zgodnie z art. 536 kodeksu handlowego. Jeżeli zaś uznanie takie nastąpiło po wejściu w życie k.c., to, w braku odmiennego postanowienia umowy, nie stanowiło ono tytułu prawnego i nie prowadziło do nowacji, gdyż k.c. nie przewidywał takiego skutku.

Ustawa z 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych przewiduje w swym art. 612 zasadę zastosowania swych przepisów do stosunków w zakresie spółek handlowych istniejących w chwili jej wejścia w życie. Jakkolwiek przepis ten nie wyraża tej myśli dokładnie, należy przyjąć, iż chodzi tu o zastosowanie ustawy nowej od chwili jej wejścia w życie. Przykładowo, art. 366 §1 kodeksu handlowego stanowił, że, w braku odmiennego

---

⁵⁰ Dz. U. Nr 74, poz. 857.

postanowienia statutu spółki akcyjnej, członków zarządu powołuje walne zgromadzenie. Artykuł 368 §4 kodeksu spółek handlowych przewiduje w takiej sytuacji powoływanie członków zarządu przez radę nadzorczą. Tak więc z dniem 1 stycznia 2001 r. stosunek spółki akcyjnej, której statut nie przewiduje osoby ani organu uprawnionego do powołania zarządu, ulegnie zmianie w ten sposób, że do powoływania zarządu przestanie być władne walne zgromadzenie, a uprawniona stanie się rada nadzorcza.

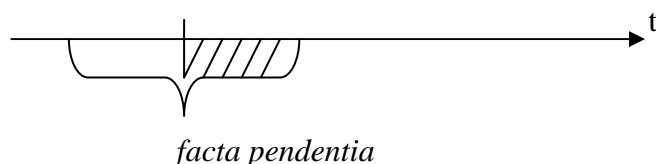
Dalej art. XLVIII p.w.k.c. stanowi, iż posiadanie istniejące w chwili wejścia k.c. podlega od tej chwili jego przepisom. Artykuł 313 prawa rzeczowego przewidywał, iż posiadacz (posiadacz samoistny wedle dzisiejszej terminologii) w dobrej wierze może żądać zwrotu nakładów koniecznych. Wedle zaś art. 226 §1 k.c., posiadacz samoistny w dobrej wierze może co do zasady żądać zwrotu nakładów koniecznych, tylko o ile nie mają pokrycia w korzyściach, które uzyskał z rzeczy. Stąd, jeżeli posiadanie samoistne trwało pod rządami prawa rzeczowego i k.c., do nakładów poczynionych pod rządami prawa rzeczowego stosował się jego art. 313, zaś do nakładów poczynionych po wejściu w życie k.c. – art. 226 §1 k.c.

We wszystkich powyższych przykładach należy przyjąć, iż ustawa nowa stosuje się do skutków zdarzenia prawnego związanego z przedmiotowym stosunkiem prawnym.

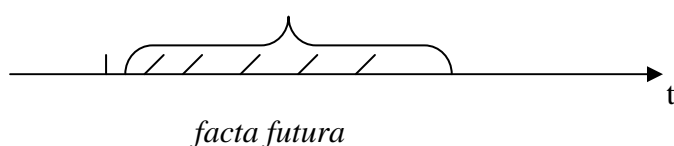
Natomiast **ustawa nowa działa na przyszłość, jeżeli należy oceniać według jej przepisów zasze po chwili jej wejścia w życie skutki zdarzenia prawnego, które nastąpiło po tej chwili i nie jest związane z powstałą przed tą chwilą sytuacją prawną.**

Przykładowo, art. 124 ust. 1 pkt 1 prawa autorskiego z 1994 r. nakazuje stosować przepisy tej ustawy do utworów ustalonych po raz pierwszy po jej wejściu w życie. Podobnie z brzmienia p.w.k.c. wynika, że k.c. należy stosować do sytuacji prawnych powstałych po chwili jego wejścia w życie, np. do spadków otwartych po tej chwili (art. LI) i czynności z zakresu prawa rzeczowego dokonanych po tej chwili (art. XXXVIII).

Działanie bezpośrednie ustawy nowej (///).
wejście w życie ustawy nowej

Działanie na przyszłość ustawy nowej (///).
wejście w życie ustawy nowej

7. Podsumowanie

Należy podkreślić, iż opisane powyżej kategorie działania ustawy nie są rozłączne. Ta sama ustawa może działać na wiele sposobów. Przede wszystkim zasadniczo każda ustawa działa na przyszłość. Wyjątkiem od tej ostatniej reguły są niektóre ustawy epizodyczne. Ciekawego przykładu dostarcza tu art. 6 dekretu z 6 lutego 1947 r. o uznaniu ważności niektórych małżeństw i rozwodów obywateli polskich⁵¹. Wedle tego przepisu, małżeństwa zawarte w formie wyznaniowej przez obywateli polskich podczas okupacji niemieckiej na obszarze mocy obowiązującej kodeksu cywilnego niemieckiego (BGB) są ważne, jeżeli zachowana została forma wymagana przepisami wyznaniowymi jednego z małżonków. W czasie okupacji niemieckiej na tym obszarze wymagana była forma cywilna zawarcia małżeństwa. Również w chwili wejścia w życie omawianego przepisu w Polsce obowiązywała i miała obowiązywać nadal taka forma. Przepis ten działał wyłącznie wstecz.

W odniesieniu do dziedziczenia gospodarstw rolnych k.c. działał wstecz i na przyszłość. Prawo autorskie z 1994 r. działało, jak zostało to wykazane powyżej, wstecz, bezpośrednio i na przyszłość w odniesieniu do istnienia i treści praw autorskich. Powyżej zostały też omówione przepisy art. 2 ust. 3 ustawy z 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny ustanawiające zasadę dalszego działania ustawy dawnej (w ograniczonym zakresie), działania bezpośredniego ustawy nowej (w ograniczonym zakresie) oraz, *implicite*, działania ustawy nowej na przyszłość. Z artykułu XIII §1 p.w.k.p. można wnioskować o działaniu bezpośrednim kodeksu pracy oraz, *a fortiori*, o jego działaniu na przyszłość.

Reasumując, można wyróżnić następujące sposoby działania ustawy:

- 1) **dalsze działanie ustawy dawnej,**
- 2) **działanie bezpośrednio ustawy nowej,**
- 3) **działanie na przyszłość ustawy nowej,**
- 4) **działanie wstecz ustawy nowej.**

Marcin Kłoda

---

⁵¹ Dz. U. Nr 14, poz. 51.